

УДК 332.2.021.012.33:339.942
DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.57-6>

Лагодієнко Н.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Миколаївський національний аграрний університет

Lagodiienko Nataliya,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation,
Mykolaiv National Agrarian University

НАСЛІДКИ ДЛЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ВІД ЗРОСТАННЯ ВІДКРИТОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Лагодієнко Н.В. Наслідки для аграрного виробництва від зростання відкритості національної економіки. У статті обґрунтовано, що одним із найбільш критичних секторів національної економіки в контексті зростання її відкритості є аграрний. Результати від зростання відкритості призвели до порушення галузевої структури виробництва в рослинництві, переважання в структурі експорту агропродовольчих товарів із низькою часткою доданої вартості, надмірного експорту сировинних видів продукції. Встановлено, що аграрний сектор має цілу низку конкурентних переваг, які за їх належного використання спроможні забезпечити досягнення всіх цілей аграрної реформи. Водночас скасування більшості нетарифних обмежень для українського агроекспорту вимагає відповідних трансформацій українського регуляторного законодавства. Для цього Україна має адаптуватися до стандартів Європейського Союзу у таких сферах регулювання, як санітарні заходи, сертифікація та метрологія, проходження митниці, ринковий нагляд, оцінювання відповідності.

Ключові слова: аграрне виробництво, відкритість економіки, національна економіка, сталий розвиток, перспективи розвитку, ризики.

Лагодієнко Н.В. Последствия для аграрного производства от роста открытости национальной экономики. В статье обосновано, что одним из самых критических секторов национальной экономики в контексте роста ее открытости является аграрный. Результаты от роста открытости привели к нарушению отраслевой структуры производства в растениеводстве, преобладанию в структуре экспорта агропродоволь-

ствених товарів з низкою долей доданої вартості, надмірному експорту сировинних видів продукції. Установлено, що аграрний сектор має цілий ряд конкурентних переваг, які при їхньому використанні здатні забезпечити досягнення всіх цілей аграрної реформи. В той же час скасування більшості нетарифних обмежень для українського агроекспорту вимагає відповідних трансформацій українського регуляторного законодавства. Для цього Україна повинна адаптуватися до стандартів Європейського Союзу в таких сферах регулювання, як санітарні заходи, сертифікація та метрологія, проходження митниці, ринковий нагляд, оцінювання відповідності.

Ключові слова: аграрне виробництво, відкритість економіки, національна економіка, стійке економічне зростання, перспективи розвитку, ризики.

Lagodienko Nataliya. Implications for agrarian production from the growing openness of the national economy. The article substantiates that one of the most critical sectors of the national economy, in the context of increasing its openness, is agrarian. The results from the increase in openness have led to the disruption of the sectoral structure of production in crop production, the predominance in the structure of export of agro-food products with low share of value added, the excessive export of raw materials. It has been established that the agrarian sector has a number of competitive advantages that, if properly used, are capable of achieving all the goals of agrarian reform. At the same time, the abolition of the overwhelming share of non-tariff restrictions on Ukrainian agro-exports requires a corresponding transformation of Ukrainian regulatory legislation. To do this, Ukraine needs to adapt to EU standards in areas such as sanitation, certification and metrology, customs clearance, market surveillance, conformity assessment. The classification and supplementation of the risks and benefits of the development of agrarian production of Ukraine in the conditions of increasing openness of the national economy is generalized and supplemented. Thus, we propose to add to the list of risks: preservation of technological backwardness of Ukrainian agrarian production – raw material appendage of livestock industries and processing industry of developed countries; narrowing and shifting from multi-complexity to single-sector agricultural production, as a result of the agrarian capital's tendency to consolidate, which would cause damage to national food security and further reduce employment in rural areas. To the list of advantages we propose to add: creation of joint agrarian enterprises, which will be accompanied by the entry of Ukrainian agrarian capital into foreign logistics chains and entering the sphere of retail in the markets of highly developed countries; increased competitive pressure on small and medium-sized forms of agricultural production will force them to increase market coordination through service cooperation, to take up the problem of significant improvement in the quality of livestock products; increasing competitive pressure on domestic agrarians will force the state to move from declarative to genuine support, stimulate domestic demand for agricultural products, and formulate a long-term strategy for the development of agrarian economy in the form of a targeted comprehensive program.

Key words: agricultural production, open economy, national economy, sustainable development, development prospects, risks.

Постановка проблеми. Підвищення відкритості економіки надає країні низку переваг, зокрема поглиблення спеціалізації та розвиток кооперації, раціональний розподіл і використання ресурсів, широкі можливості використання досвіду інших країн, посилення конкуренції, зростання добробуту нації [1]. Наприклад, з початку тисячоліття світова економіка вже зазнала помітних трансформацій, які продовжують докорінно змінювати світову економічну систему. До групи найбільш розвинутих країн приєдналась низка висхідних країн, які продемонстрували значні економічні досягнення, отже, змінили глобальну структуру виробництва й споживання. Так, якщо на початку тисячоліття у трьох розвинутих країнах з найбільшими економіками, а саме США, Японії та Німеччині, формувалось понад половину глобального ВВП, то у 2016 р. на них припадала лише третина, натомість у найбільш висхідних країнах, а саме Китаї, Індії та Бразилії, вже створюється п'ята частина (світового ВВП). Незаперечно, такі зміни змогли відбутись як завдяки сприятливим зовнішнім обставинам, зокрема стійкому попиту у розвинутих країнах на експортну продукцію висхідних країн, так і через послідовні заходи економічної політики, які найкраще враховували національну специфіку [2, с. 133].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження аспектів теорії та практики розвитку національного аграрного виробництва проводили як зарубіжні вчені (Д. Колеман, Б. Фуллер, Р. Херстейн, Д. Джоргенсон, В. Крелле, Д. Лернер, Мегінсон), так і вітчизняні науковці (І.О. Бланк, В.П. Горьовий, С.О. Гуткевич, А.А. Задоя, О.В. Захарчук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, В.Г. Чабан, В.В. Лагодієнко, І.В. Ліпсіц, І.І. Лукинов, Р.П. Мудрак, П.І. Юхименко, Г.М. Підлісецький, М.М. Кропивко, П.Т. Саблук, А.М. Ужва). Водночас питання впливу відкритості національної економіки на формування різних наслідків для національного аграрного виробництва потребують подальшого вивчення.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження підходів до обґрунтування наслідків розвитку національного аграрного виробництва від зростання відкритості економіки. У межах досягнення мети виокремлено такі завдання, як дослідження складових частин відкритості національної економіки та окреслення їх впливу на розвиток аграрного виробництва; обґрунтування ризиків та переваг розвитку аграрного виробництва України в умовах зростання відкритості національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінювання рівня відкритості економіки використовую-

ють широкий спектр показників. Наприклад, для комплексного оцінювання залучення країн світу до процесів глобалізації консалтинговою компанією “A.T. Kearney” та журналом “Foreign Policy” публікується Індекс глобалізації, який слугує індикатором відкритості економіки. Індекс глобалізації синтезує такі чотири показники:

- економічна інтеграція, а саме обсяг міжнародної торгівлі, інвестицій та різних виплат (зокрема зарплат), що здійснюються з перетинанням державних кордонів;
- персональні контракти, зокрема міжнародні поїздки й туризм, обсяг міжнародних телефонних переговорів, поштових відправлень та переказів;
- розвиток глобальних технологій, а саме кількість користувачів Інтернету та кількість інтернет-сайтів;
- включення в глобальні політичні процеси, зокрема членство у міжнародних організаціях, участь у миротворчих місіях, міжнародні угоди та кількість посольств [3].

О.Р. Саніна та Ю.А. Кірієнко пропонують інтегральний показник відкритості економіки (рис. 1). Важливою характеристикою відкритої економіки є її належність до одного з двох типів, а саме малої відкритої економіки чи великої відкритої економіки.

Мала відкрита економіка – це національна економіка, якій властиві такі ознаки:

- її частка у світовій торгівлі незначна, тому вона не справляє відчутного впливу на світову економіку;
- уряд національної держави здійснює контроль за рухом капіталу;
- наявна відносна відособленість національної грошової системи від валютного ринку;
- внутрішні процентні ставки національної економіки залежать від світових процентних ставок, а світова процентна ставка не відчуває на собі впливу рівнів процентних ставок малих відкритих економічних систем.

Велика відкрита економіка – це національна економіка, якій притаманні такі риси:

- значна її частка у зовнішній торгівлі;
- абсолютна мобільність капіталу (уряд не обмежує його руху);
- вплив процентних ставок та рівня цін у великих економічних системах на рівень світових процентних ставок та рівень цін у інших країнах.

За більшістю ознак українська економіка належить до першого типу, тобто вона є малою відкритою економікою. Як зазначає О.Г. Білоцерківець, функціонування економіки відкритого типу вимагає від України такої трансформації виробничої та торгової структур, котра забезпечить високу конкурентоспроможність виробництва, формування конкурентних переваг вітчизняного виробника. Взаємозв'язок економічної відкритості, лібералізації торгівлі та економічного зростання не є очевидним. Він не лише суттєво залежить від інституційних чинників, але й значно різниться в окремих країнах. Безперечно, зміни у світовій економіці вимагають нових підходів до вирішення проблем конкурентоспроможності та технологічної модернізації виробництва [5, с. 251].

Поглиблення поділу праці на мікрорівні сформувало мезорівень економіки та спеціалізацію окремих територій відповідно до специфіки набору факторів виробництва в рамках їх просторової локалізації. Далі взаємодія локальних господарських комплексів, зокрема міжгосподарських, сформувала макроекономічний рівень національної економіки з притаманною йому специфікою суспільного виробництва, яку вже можна розглядати як спеціалізацію цієї країни в системі міжнародного поділу праці. Отже, за національною економікою закріплюється міжнародний торговельний статус відповідно до набору економічних благ, які вона виробляє в надлишку й може продавати тим національним економікам, для яких внутрішнє виробництво цього економічного блага є дефіцитним. Це ключовий підхід для більшості теорій міжнародної торгівлі від теорії школи меркантилізму Т. Мана,

Рис. 1. Структура інтегрального показника відкритості економіки [4]

Ч. Дейвіанта, Ж.-Б. Колберта, В. Петті до сучасних теорій міжнародної торгівлі.

Перша теорія міжнародної торгівлі з'явилася в другій половині XVII ст., проте, як справедливо зазначає І.В. Флюд, значний прорив у ній був зроблений лише в середині 20-х рр. XX століття економістами-неокласиками Е. Хекшером та Б. Оліном [6]. Відповідно до теорії Хекшера-Оліна країни експортуватимуть ті товари, виробництво яких потребує значних витрат відносно надлишкових факторів і невеликих затрат дефіцитних факторів, та імпортуватимуть ті товари, у виробництві яких довелося би широко використовувати відносно дефіцитні фактори. Інакше кажучи, країна у прихованому вигляді експортує надлишкові фактори виробництва, а імпортує дефіцитні. Відносну забезпеченість країни факторами виробництва визначають таким чином: якщо відношення між кількістю цього фактору та іншими факторами в країні вище, ніж в інших, то цей фактор є відносно надлишковим для цієї країни, і навпаки, якщо це співвідношення нижче, ніж в інших країнах, то фактор розглядають як дефіцитний [7].

Розвинувши теорію Хекшера-Оліна, П. Самуельсон дійшов висновку про намагання країн імпортувати дефіцитні товари, а експортувати надлишкові. В опублікованій у співавторстві з В. Столпером праці він зазначав, що протекціоністські заходи національних урядів приводять до збільшення вартості фактору, в якому внутрішній ринок відчуває відносний дефіцит [8], отже, усунення всіх обмежень у зовнішній торгівлі приведе до максимізації національного доходу економіки, яка бере участь у зовнішній торгівлі [9].

Недоліком теорії Хекшера-Оліна-Самуельсона є статичність, яка є причиною великої кількості умовностей та припущень, що в сучасних умовах далеко не завжди проходять перевірку практикою. Наприклад, у 1987 р. журнал "American Economic Review" оприлюднив результати досліджень Г. Боуена, Е. Лімера та Л. Свейкоускаса. Центром дослідження стали статистичні дані, що відображали результати діяльності 27 країн та асортимент виробничих ресурсів у кількості 12 найменувань. Підрахунки показали, що теорію Хекшера-Оліна підтвердили лише 2/3 загальної кількості аналізованих факторів виробництва, а подальший розвиток торговельних відносин підтвердив її менш ніж на 70% [10].

Значним внеском у теорію міжнародної спеціалізації країн є концепція американського економіста М. Портера [11]. На підставі широкого статистичного матеріалу, який охоплював майже 100 галузей восьми розвинутих країн, М. Портер створив теорію конкурентних переваг країни. М. Портер вважає, що теорія Хекшера-Оліна уже відіграла свою позитивну роль у поясненні структури зовнішньої торгівлі. Ми погоджуємося з думкою М. Портера про те, що в останні десятиліття XX століття ця теорія втратила своє практичне значення, бо істотно змінилися умови формування конкурентних переваг, зокрема знижується залежність конкурентоспроможності галузей, особливо у розвинутих країнах, від наявності в їх економіці традиційних факторів виробництва, а саме землі, праці, капіталу. Натомість суттєво зростає значення таких детермінант конкурентних переваг:

- рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури;
- рівень продукування в суспільстві сучасних знань;
- рівень кваліфікації найманих працівників;

- ємність внутрішнього ринку;
- наявність близьких суміжних галузей (йдеться про наявність у національній економіці високорозвинутих близьких суміжних галузей, які забезпечують експортно орієнтовані виробництва необхідними матеріалами, напівфабрикатами, іншими матеріальними засобами та інформацією, тобто все зводиться до того, що найвищі конкурентні переваги формують країни, в структурі експорту яких лівову частку займає кінцева та наукоємна продукція);

- стратегія та структура фірм, рівень та характер конкуренції на внутрішньому ринку (чим вищий рівень конкуренції на внутрішньому ринку, тим кращі конкурентні позиції займає економіка країни на зовнішньому ринку);
- економічна політика уряду.

Зростання впливу теорії М. Портера пов'язане з тим, що високорозвинені країни у взаємній торгівлі обмінюються аналогічними товарами й послугами, конкуруючи між собою за рахунок використання наукоємних ресурсощадних технологій, найму висококваліфікованого персоналу, побудови ефективних логістичних ланцюжків тощо. Натомість факторні (традиційні фактори виробництва) причини доцільності міжнародної торгівлі стають другорядними, отже, теорії, побудовані на їх основі, втрачають свою актуальність. В результаті традиційне обґрунтування переваг від міжнародної торгівлі стає не настільки очевидним, як було раніше. Наслідком нової невизначеності стає ренесанс протекціонізму. Найбільш яскравим прикладом цього є розгортання торговельних воєн між США та ЄС, США та Китаєм. Новий курс уже встиг дістати назву «трампономіка» від прізвища 45-го Президента США, який його ініціював [12; 13; 14, с. 176–197]. Щодо цього Ю.Ю. Хватов цілком слушно зауважує, що якщо Барак Обама віддавав перевагу методам вільної торгівлі (підписання Угоди про Транстихоокеанське партнерство та перемовини з ЄС щодо Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства), то з приходом Дональда Трампа сталося зрушення в бік дезінтеграційних процесів та протекціонізму. США вийшли з Транстихоокеанського партнерства, зупинили перемовини щодо Трансатлантичного партнерства з ЄС, а незабаром оголосили про свій намір почати переговори про перегляд умов НАФТА [15].

Нав'язування розвинутими країнами відсталим економікам та економікам, що розвиваються, неоліберальної доктрини аж до повного усунення національних урядів від процесів регулювання є політикою подвійних стандартів, адже, як справедливо відзначають В.В. Панченко та Н.М. Резнікова, розвинуті країни практикують завуальований або напіввідкритий характер протекціонізму зразка XXI століття, що не підпадає під зафіксовані в документах СОТ класичні прояви протекціонізму. Такий протекціонізм у процесі глобалізації економіки перетворився з торгової політики, базованої на впровадженні тарифних обмежень, а пізніше й нетарифних інструментів захисту, на складний комплексний державний механізм підвищення конкурентоспроможності національної економіки в процесі глобалізації, який науковці називають неопротекціонізмом. Науковці стверджують, що неопротекціонізм з його гнучким інструментарієм стає політикою зниження асиметричності розподілу вигід від глобалізації та реакцією на глобальні дисбаланси, що вкотре під-

креслює тезу про те, що участь держави в регулюванні економічних процесів є об'єктивною реальністю, а ми стаємо свідками трансформації раніше оголошеного напрямку в бік дерегуляції в ререгуляцію [16]. Навіть серед прихильників вільної торгівлі мало хто стверджує, що відкритість сама по собі є достатнім фактором забезпечення економічного розвитку. Провідні науковці та економісти, що дотримуються ліберальних поглядів, визнають, що за відсутності макроекономічної стабільності, передбачуваної політики держави й надійного дотримання договірних умов мало ймовірно, що країна зможе забезпечити значні темпи зростання протягом тривалого періоду часу [17].

Проблема ефективної зовнішньоекономічної політики є як ніколи актуальною для України. Ми погоджуємося з думкою Є.І. Іванова, який стверджує, що має місце утвердження неадекватної моделі міжнародної спеціалізації економіки України, яка може бути конкурентоспроможною на зовнішніх ринках переважно за рахунок порівняльних переваг у вартості природних ресурсів та робочої сили, а не технологічних чинників. В період до початку розгортання світової фінансово-економічної кризи така орієнтована на експорт сировини модель економічного зростання здебільшого забезпечувала українській економіці відносно стабільний результат за рахунок сприятливої кон'юнктури зовнішніх сировинних ринків. Натомість посткризове відновлення виявилось нетривалим, а вже внаслідок поширення кризових явищ всередині самої економіки України спостерігалось скорочення вітчизняного експорту [18]. Щодо цього Г.М. Филук відзначає, що задля підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації стратегічним пріоритетом української держави має стати гармонізація зовнішньоекономічної та конкурентної політики. Проте замість постановки питання про переваги протекціоністської закритості економіки або про вигоди її граничної відкритості ставку слід робити на активну інтеграцію України в конкурентну інтеграційну систему за одночасного використання блокових інструментів захисту національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції з боку іноземних учасників [19].

Одним із найбільш критичних секторів національної економіки в контексті зростання її відкритості є аграрний, незважаючи на його переваги в ресурсному забезпеченні (цінні землі, функціональна структура АПК, широка логістично-транспортна система, багатогалузевість, традиції тощо). Зокрема, слід назвати такі проблеми.

1) Порушення галузевої структури сільськогосподарського виробництва, а саме переважання розвитку рослинницьких галузей над тваринницькими; негативними наслідками є:

- зниження зайнятості на сільських територіях;
- дефіцит тваринницької продукції на внутрішньому ринку;
- дефіцит органічних добрив.

2) Порушення галузевої структури сільськогосподарського виробництва в рослинництві; негативними наслідками є:

- розвиток монокультуризму, адже сіються переважно експортно орієнтовані культури, такі як зернові колосові, кукурудза на зерно, соняшник, що веде до виснаження та руйнування ґрунтів з відомими негативними наслідками;

- скорочення кормової бази тваринництва, що веде до виснаження та руйнування ґрунтів з відомими негативними наслідками та зумовлює дефіцит тваринницької продукції;

- скорочення виробництва трудоємних сільськогосподарських культур, а саме картоплі, плодів і ягід, що спричиняє їх дефіцит на внутрішньому ринку [20].

3) Використання ресурсоємних технологій, що збільшує залежність виробництва сільськогосподарської продукції від погодних умов та знижує продуктивність праці.

4) Переважання в структурі агропродовольчого експорту товарів із низькою часткою доданої вартості, а саме рослинницької сировини, що погіршує показник «умови торгівлі» для вітчизняної агропродовольчої продукції.

5) Надмірний експорт деяких видів сільськогосподарської сировини та продовольства, що спричиняє або збільшує їх дефіцит на внутрішньому ринку.

Добре структуровані ризики від поглиблення інтеграції української економіки в глобальний простір, зокрема за рахунок створення поглибленої зони вільної торгівлі «Україна – ЄС», знаходимо в дослідженні Р.П. Мудрака (табл. 1).

На світовому ринку країна втрачає свої позиції з продажу продукції з високим рівнем доданої вартості, все більше реалізуючи сировинну продукцію. Щодо цього Л.В. Клименко та Л.В. Длугоборська відзначають, що впродовж 2015–2017 рр. спостерігалась тенденція нарощування частки імпорту продукції тваринництва та рослинництва, а також продуктів харчування, тоді як експорт за аналогічними товарними позиціями зменшився у зв'язку з невідповідністю вітчизняної продукції міжнародним стандартам якості. Внаслідок скорочення вітчизняного виробництва м'ясної продукції та наявного потенційного попиту на неї в Україні сформувалася стійка імпортна залежність від поставок м'яса з-за кордону, що актуалізує завдання формування механізму стимулювання імпортозамінного виробництва в аграрній сфері [22].

Серед контраргументів захисників нарощування обсягів експорту української сільськогосподарської сировини незмінною є апеляція до того, що, наприклад, Україна входить у топ-10 світових експортерів зерна разом з високорозвиненими країнами, зокрема США, ЄС, Австралією, Канадою. Однак, як влучно зазначає В.І. Власов щодо цього, частка вартості експортної продукції АПК розвинутих країн до загальної вартості сировини набагато вища порівняно з цим показником у країнах, що розвиваються, за рахунок експорту значних обсягів продукції переробної промисловості. Розвинуті країни широко використовують реекспорт продукції, імпортованої з країн, що розвиваються, покриваючи за рахунок «ножиць цін» до 70% загальної вартості імпорту, як, наприклад, відбувається у Північній Європі (імпорт – реекспорт) [23].

Як відзначає М.М. Воронич, об'єктивна необхідність позиціонування України як сильного та впливового учасника світового ринку аграрної продукції (на рівні глобального геопростору) зумовлює необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності окремих галузей та суб'єктів агробізнесу. Це передбачає об'єднання господарюючих суб'єктів та елементів їх інституціонального середовища задля створення нового великого й значно потужнішого економічного суб'єкта (табл. 2).

Таблиця 1

Ризики, пов'язані зі створенням поглибленої зони вільної торгівлі «Україна – ЄС» [21]

Фактор	Вплив на споживачів	Вплив на виробників
1. Вступ у дію Закону України «Про безпеку і якість харчових продуктів», прийнятого на вимогу СОТ для впорядкування торгівлі м'ясною та молочною продукцією на внутрішньому ринку України відповідно до міжнародних стандартів якості. Згідно з вимогами цього документу забороняється реалізація необробленого молока й сиру домашнього виробництва, а також м'яса тварин подвірного забою на продовольчих ринках.	Збільшення витрат на купівлю цієї продукції в мережі роздрібно торгівлі, оскільки ціни на організованих ринках переважно нижчі, ніж у магазинах.	Зменшення обсягів виробництва або його згортання, зниження чи втрата доходів населенням, яке традиційно займається виробництвом цієї продукції та/або його реалізацією.
2. Приведення українського законодавства, яке регулює безпечність та якість продовольчої продукції, до таких європейських вимог: – впровадження на підприємствах України системи забезпечення безпечності харчової продукції відповідно до вимог стандартів ISO 22000; – виконання вимог Регламенту Європейського Парламенту і Ради 178/2002ЄС «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та встановлення процедур у галузі безпеки харчових продуктів» від 28 січня 2002 року; – виконання вимог Регламенту (ЄС) Європейського Парламенту і Ради «Про проведення офіційного контролю з метою забезпечення перевірок додержання закону про продукти харчування та фураж і правил, що стосуються здоров'я та благополуччя тварин» від 29 квітня 2004 р. № 882/2004	–	Наявність європейських технічних бар'єрів, адже українські підприємства, які не модернізують промислове виробництво відповідно до європейських вимог якості та безпечності, не зможуть реалізувати свою продукцію на ринку ЄС.
3. Збільшення обсягів експорту української сільськогосподарської продукції в ЄС за умов екстенсивного зростання обсягів виробництва.	Зростання споживчих цін на окремі види продовольства.	–
4. Погіршення торгово-економічних відносин із країнами Митного союзу	Зменшення доходів через втрату робочих місць.	Зменшення ринків збуту.
5. Посилення конкурентного тиску з боку європейських виробників	Зменшення доходів через втрату робочих місць.	Зменшення обсягів або згортання виробництва.
6. Посилення монокультуризму в сфері сільськогосподарського виробництва, зумовленого сировинним характером українського продовольчого експорту на ринок ЄС.	–	Виснаження та втрата родючості ґрунтів.

Таблиця 2

Матриця пріоритетності цілей функціонування аграрних гео економічних систем у контексті гео економічної політики держави [24]

Рівень функціонування системи	Тип системи	Тип цілі			
		максимум конкурентоспроможності	максимуму частці світового доходу	мінімум трансакційних витрат	забезпечення безпеки
Мікрорівень	Сільськогосподарські підприємства	+++	+	++	++
	Переробні підприємства	+++	+	++	+
Мезорівень	Сільськогосподарські підприємства	+++	+	++	+++
	Переробні підприємства	+++	+++	++	++
Макрорівень	Держава	++	+++	-	+++

Примітка: + низький пріоритет; ++ середній пріоритет; +++ високий пріоритет

Разом з ризиками входження української економіки в глобальні інтеграційні проекти створює передумови для економічного зростання. Йдеться про поглиблення співпраці з країнами ЄС. Водночас скасування більшості нетарифних обмежень для українського агро-експорту вимагає відповідних трансформацій українського регуляторного законодавства. Для цього Україна має адаптуватись до стандартів ЄС у таких сферах, як санітарні заходи, сертифікація та метрологія, проходження митниці, ринковий нагляд, оцінювання відповідності.

Адаптація стандартів аграрної політики з прозорими та передбачуваними регуляторними правилами сприятиме покращенню інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки для європейських партнерів. Значний потенціал АПК пов'язаний також з поєднанням агровиробників України та ЄС у виробничих ланцюгах та каналах збуту. Це дасть змогу підвищити продуктивність АПК за допомогою передачі передових технологій і практик ЄС, збільшення масштабів діяльності у виробництві та переробки сільськогосподарської продукції, покращення умов доступу на світові ринки [25].

Висновки. Характер процесів, які розгортаються в українському аграрному виробництві, не дають змоги говорити однозначно про очевидні переваги зростаючої відкритості національної економіки. Входження України в топ-10 світових лідерів аграрного експорту є досить спірним і навіть сумнівним досягненням на тлі хижачького висискування ресурсів, перш за все земельних, порушення галузевих пропорцій сільськогосподарського виробництва, переважаючої сировинної орієнтації українського аграрного експорту, зрос-

тання імпорту тваринницької продукції, депопуляції сільських територій, наводнення внутрішнього продовольчого ринку відверто низькопробною й часто фальсифікованою продукцією вітчизняних та іноземних виробників. Нами узагальнено та доповнено класифікацію ризиків та переваг розвитку аграрного виробництва України в умовах зростання відкритості національної економіки. Так, до переліку ризиків ми пропонуємо додати консервацію технологічної відсталості українського аграрного виробництва, а саме сировинного придатка тваринницьких галузей та переробної промисловості розвинутих країн; звуження та перехід від багатуокладності до моноукладності аграрного виробництва внаслідок тяжіння аграрного капіталу до укрупнення, що може завдати збитків національній продовольчій безпеці та спричинить подальше скорочення зайнятості на сільських територіях.

До переліку переваг ми пропонуємо додати створення спільних аграрних підприємств, що супроводжуватиметься входженням українського аграрного капіталу у закордонні логістичні ланцюжки та виходом у сферу рітейлу на ринках високорозвинених країн; посилення конкурентного тиску на малі та середні форми аграрного виробництва, що змусить їх підвищити ринкову координацію за допомогою обслуговуючої кооперації, перейнятися проблемою суттєвого підвищення якості тваринницької продукції; посилення конкурентного тиску на вітчизняних аграріїв, що змусить державу перейти від декларативної до справжньої підтримки, стимулювання внутрішнього попиту на агропродовольчу продукцію, формування повноцінної довгострокової стратегії розвитку аграрної економіки у формі цільової комплексної програми.

Список використаних джерел:

1. Кремень О.І. Відкритість економіки та напрями її оцінки. *Економічний простір*. 2009. № 31. С. 5–21.
2. Юрчишин В.В. Чинники і складові структурних змін у світовій економічній системі і наслідки для України. Київ : Заповіт, 2018. 202 с.
3. Карпук І.В., Кириленко О.М., Войцишина А.І. Передумова взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків національної економіки. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2012. № 35. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/9750/1/Karpuk.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
4. Саніна О.Р., Кірієнко Ю.А. Індикатори оцінки відкритості економічної системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 704. С. 158–166.
5. Чинники і тренди економічного зростання в Україні : колективна монографія за ред. М.І. Скрипниченко. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2018. 386 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/302.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
6. Флюд І.В. Теорія міжнародної торгівлі: екологізації поглядів. *Економіка та держава*. 2009. № 4. С. 38–41.
7. Гарбера О.Є. Теоретичні основи дослідження міжнародного ринку послуг в світовій економічній системі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 24. С. 52–56.
8. Stolper W., Samuelson P. Protection and Real Wages. *The Review of Economic Studies*. 1941. Vol. 9. P. 58–73.
9. Пугачевська К.С. Трансформація теорій впливу імпорту на економіку відкритого типу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2013. Вип. 1(38). С. 240–244.
10. Тарлопов І.О. Моделі Хекшера-Оліна-Самуельсона й парадокс В. Леонтєва в теоріях зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 4(24). С. 22–24.
11. Портер М. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн. Альпіна Паблішер, 2016. 947 с.
12. Хватов Ю.Ю. Трампономіка і процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 11.
13. Юрчишин В.В. За законами трампономіки: чого чекати світу від Америки. URL: <https://mind.ua/openmind/20172611-za-zakonami-tramponomiki-chogo-chekati-svitu-vid-ameriki> (дата звернення: 10.03.2020).
14. Кораблін С.О. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків : монографія. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2017. 308 с.
15. Хватов Ю.Ю. Економіка США: етапи і аналіз сучасних тенденцій розвитку. *Академічний огляд*. 2017. № 2(47). С. 84–95.
16. Панченко В.В., Резнікова Н.М. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2(27). С. 95–117.

17. Пугачевська К.С. Зовнішня торгівля як детермінанта економічного розвитку в умовах світогосподарських зв'язків. *Економіка та держава*. 2013. № 12. С. 76–79.
18. Іванов Є.І. Деструктивні фактори впливу зовнішньої торгівлі на макроекономічну стабільність економіки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. № 13. С. 14–17.
19. Філюк Г.М. Зовнішньоекономічна та конкурентна політика України: суперечності розвитку, напрями гармонізації. *Український соціум*. 2014. № 1(48). С. 99–105.
20. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В. Агроінфляція та індекс споживчих цін на продовольчі товари: порівняльний аналіз «Україна – ЄС». *Економіка України*. 2018. № 1. С. 28–39.
21. Мудрак Р.П. Продовольчий ринок України: ризики та нові можливості в контексті європейської інтеграції. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. Ч. 2 : Економіка. № 85. С. 219–228.
22. Клименко Л.В., Длугоборська Л.В. Механізм стимулювання імпортозамінного виробництва в аграрній сфері. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2018. № 3. С. 32–39.
23. Власов В.І. Розвиток ринків аграрної продукції. *Економіка АПК*. 2015. № 6. С. 42–46.
24. Воронич М.М. Теоретико-методичні підходи до функціонування аграрного сектору в умовах геоелектроніки. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 80–88.
25. Рулицька К.В. Сільськогосподарські підприємства: аналіз діяльності та тенденції розвитку : монографія. Львів : Ліра-Прес, 2013. 212 с.

References:

1. Kremen O.I. (2009). Vidkrytist ekonomiky ta napriamy yii otsinky [Openness of economy and directions of its estimation]. *Economic space: a collection of scientific works*, № 31, pp. 5–21.
2. Iurchyshyn V.V. (2018). *Chynnyky i skladovi strukturnykh zmin u svitovii ekonomichnii systemi i naslidky dlia Ukrainy* [Factors and components of structural change in the world economic system and consequences for Ukraine]. Kiev: Testament, 202 p.
3. Karpiuk I.V., Kyrylenko O.M., Voitsyshyna A.I. (2012). Peredumova vzaiemodii vnutrishnoho i zovnishnoho rynkiv natsionalnoi ekonomiky. [Prerequisites for interaction of internal and external markets of the national economy]. *Problems of improving the efficiency of infrastructure*, № 35. URL: <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/9750/1/Karpuk.pdf> (accessed: March 10, 2020).
4. Sanina O.R., Kirienko Yu.A. (2011). Indykatory otsinky vidkrytosti ekonomichnoi systemy Ukrainy. [Indicators of estimation of openness of economic system of Ukraine]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, no. 704, pp. 158–166.
5. *Chynnyky i trendy ekonomichnoho zrostantia v Ukraini: kolektyvna monohrafiia* [Factors and trends of economic growth in Ukraine: a collective monograph [ed. Doctor of Economics. Sciences M.I. Skripnichenko; NAS of Ukraine, State Institution “Institute of Economics. and predicted. NAS of Ukraine”], 2018. 386 p. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/302.pdf> (accessed: March 10, 2020).
6. Fliud I.V. (2009). Teoriia mizhnarodnoi torhivli: ekolohizatsii pohliadiiv [The theory of international trade: greening views]. *Economy and the state*, № 4, pp. 38–41.
7. Harbera O.Ye. (2009). Teoretychni osnovy doslidzhennia mizhnarodnoho rynku posluh v svitovii ekonomichnii systemi. [Theoretical bases of research of the international market of services in the world economic system]. *Investment: practice and experience*. № 24, pp. 52–56.
8. Stolper W., Samuelson P. (1941). Protection and Real Wages. *The Review of Economic Studies*. Vol. 9, pp. 58–73.
9. Puhachevska K.S. (2013). Transformatsiia teorii vplyvu importu na ekonomiku vidkrytoho typu. [Transformation of theories of the impact of imports on the open economy]. *Uzhgorod University Scientific Bulletin. Series: Economics*. Issue 1 (38), pp. 240–244.
10. Tarlopov I.O. (2013). Modeli Khekshera-Olina-Samuelsona y paradoks V. Leontieva v teoriiakh zovnishnoekonomichnoi diialnosti. [Models of Heckscher-Olin-Samuelson and the paradox of V. Leontiev in the theories of foreign economic activity]. *Bulletin of Berdyansk University of Management and Business*, no. 4(24), pp. 22–24.
11. Porter M. (2016). *Mezhdunarodnaia konkurentstva. Konkurentnie preymushchestva stran* [International competition. Competitive advantages of countries]. Alpina Publishers, 947 p.
12. Khvatov Yu. Yu. (2017). Tramponomika i protsesy ekonomichnoi dezintehratsii v suchasnomu svitovomu hospodarstvi. [Tramponomics and processes of economic disintegration in the modern world economy]. *International relations. Economic Sciences Series Special Issue*, № 11.
13. Iurchyshyn V.V. (2017). Za zakonamy tramponomiky: choho chekaty svitu vid Ameryky [By the Laws of Tramponomics: What to Expect the World from America]. URL: <https://mind.ua/openmind/20172611-za-zakonami-tramponomiky-choho-chekaty-svitu-vid-ameriki> (accessed: March 10, 2020).
14. *Makroekonomichna dynamika Ukrainy: pastka syrovynnykh rynkiv : monohrafiia* [Macroeconomic Dynamics of Ukraine: The Trap of Commodity Markets: A Monograph [Sergiy Korablin; NAS of Ukraine, State Institution “Inst. and predicted. NAS of Ukraine”]. Kiev, 2017. 308 p.
15. Khvatov Yu. Yu. (2017). Ekonomika SShA: etapy i analiz suchasnykh tendentsii rozvytku [US economy: stages and analysis of current trends]. *Academic Review*, no. 2(47), pp. 84–95.
16. Panchenko V.V., Reznikova N.M. (2017). Vid protektsionizmu do neoprotektsionizmu: novi vymiry liberalnoho rehulivannia. [From protectionism to neo-protectionism: new dimensions of liberal regulation]. *International economic policy*, 2017, no. 2(27), pp. 95–117.
17. Puhachevska K.S. (2013). Zovnishnia torhivlia yak determinanta ekonomichnoho rozvytku v umovakh svitohospodarskykh zviazkiv. [Foreign trade as a determinant of economic development in the context of world economic relations]. *Economy and the state*, no. 12, pp. 76–79.
18. Ivanov Ye.I. (2015). Destraktyvni faktory vplyvu zovnishnoi torhivli na makroekonomichnu stabilnist ekonomiky Ukrainy [Destructive factors of influence of foreign trade on macroeconomic stability of economy of Ukraine]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management*, № 13, pp. 14–17.
19. Fyliuk H.M. (2014). Zovnishnoekonomichna ta konkurentna polityka Ukrainy: superechnosti rozvytku, napriamy harmonizatsii [Foreign Economic and Competitive Policy of Ukraine: Contradictions of Development, Directions of Harmonization]. *Ukrainian society*, no. 1(48), pp. 99–105.

20. Mudrak R.P., Lahodiienko V.V. (2018). Ahroinflatsiia ta indeks spozhyvchykh tsin na prodovolchi tovary: porivnialnyi analiz "Ukraina – YeS" [Agroinflation and the Consumer Price Index for Foodstuffs: A Comparative Analysis of Ukraine – EU]. *Ukraine economy*, no. 1, pp. 28–39.

Mudrak R.P. (2014). Prodovolchyi rynek Ukrainy: ryzyky ta novi mozhyvosti v konteksti yevropeiskoi intehratsii [The Food Market of Ukraine: Risks and New Opportunities in the Context of European Integration]. *Proceedings of Uman National University of Horticulture*. Part 2 : Economics, no. 85, pp. 219–228.

21. Klymenko L.V., Dluhoborska L.V. (2018). Mekhanizm stymulivannia importozaminnoho vyrobnytstva v ahraarii sferi [Mechanism of stimulation of import-substituting production in agrarian sphere]. *State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, no. 3, pp. 32–39.

22. Vlasov V.I. (2015). Rozvytok ryнкiv ahraarii produktsii [Development of agricultural markets]. *APK economy*, no. 6, pp. 42–46.

23. Voronych M.M. (2019). Teoretyko-metodychni pidkhody do funktsionuvannia ahraarii sektoru v umovakh heoekonomiky [Theoretical and methodological approaches to the functioning of the agrarian sector in the conditions of geoeconomics]. *APK economy*, no. 1, pp. 80–88.

24. Rulitska K.V. (2013). *Silskohospodarski pidpriemstva: analiz diialnosti ta tendentsii rozvytku: [monohrafiia]* [Agricultural enterprises: activity analysis and development trends: [monograph]. Lviv: Liga Press, 212 p.